

marife

bilimsel birikim

ORYANTALİZM

Muhammed Hamidullah'ın
Aziz Hatırasına

yıl : 2 sayı : 3 kış 2002

MÜSLÜMAN TARİHÇİLERİN ORYANTALİSTLERE KARŞI TAVIRLARI -ASIM KÖKSAL ÖRNEĞİ-

Mehmet AZİMLİ*

Giriş

Bu çalışmamızda oryantalistlerin İslâm Tarihi alanında yaptıkları bazı çalışmaları esas alarak, hem bu çalışmaların İslâmî ilimlere sağladığı katkılardan, hem de Müslüman âlimlerin söz konusu çalışmalara karşı ortaya koydukları olumsuz tavırlardan bahsedeceğiz. Bir makale çerçevesinde ne müsteşriklerin görüşlerinin tamamını, ne de Müslüman âlimlerin yaklaşımlarını bütünüyle aktarabiliriz. Bu nedenle, sadece bir tarihçimizin -M. Asım Köksal'ın- konuyla ilgili görüşlerini örnek olarak mevzuu incelemeye çalışacağız. Bu örneği aktarmaktan maksadımız, Batı'daki çalışmalara karşı İslâm dünyasında bulunan ön yargıya ve tedirgin (kuşkulu) tavra dikkat çekmek ve Batı'da yapılan çalışmalar konusundaki tavrımızın nasıl olması gerektiğini belirtmektir.

ORYANTALİSTLERİN İSLÂMÎ İLİMLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALARININ TARİHÇESİ

Oryantalistlerin İslâmî konulardaki araştırmaları üç dönemde incelenebilir:

1. Oryantalizmin çıkışından XIX. yüzyıla kadar yapılan çalışmalardır. Bu dönemde yapılan çalışmaların genelde İslâm'a saldırı amaçlı ve Haçlı ruhunun tesiri altında tam bir Hıristiyanlık bilinci içerisinde yapıldığını müşahede ediyoruz.¹

2. XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk dönemlerindeki çalışmalar ise, nispeten birinci döneme göre ılımlı ancak, yine de İslâm'da bir eksik arama çabasının sürdürüldüğü dönemdir.² Bununla birlikte bu dönemde çok orijinal çalışmalar meydana getirildiği ve bilimsel prensiplere büyük ölçüde uyulduğu görülmektedir.³

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mehmetazimli@hotmail.com

¹ Mehmet Görmez, *Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine*, İslamiyat, c. 3, s. 1, Ank, 2000.

² Bkz. Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, Ank, 1998, 28 vd.

³ Bkz. Barthold, Viladimiroviç Vassilij, *Asya'nın Keşfi Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi*, Çev: Kaya Bayraktar, Ayşe Meral, İst, 2000.

3. Son dönem olarak niteleyebileceğimiz çağdaş araştırmacıların çalışmaları ise, genel olarak objektiftir diyebiliriz. Oryantalizmin akademik bir hüviyet kazandığı bu dönemde bilimsel objektiflik daha ön plana çıkmış ve ideolojik yaklaşımlar büyük oranda azaltılmıştır.⁴

Oryantalizmin İslâmî İlimlere Katkıları

Oryantalistler İslâm dünyasında öteden beri kötü niyetli araştırmacılar olarak algılanmıştır. Gerçi, bu algılamayı haklı çıkaracak bir çok çalışma, yukarıda belirttiğimiz birinci ve ikinci dönem çalışmaları içinde bulunabilir. Ancak, Batılı ilim adamlarının İslâm dünyasında algılandığı gibi kötü niyetli olduklarını farz etsek bile, -ki içlerinde kötü niyetli olanları mutlaka vardır- bizim bilim tarihimize hizmetleri inkâr edilemez. Bu katkılarına ilk elden verilecek bir örnek olarak, "Concordance"ı zikredebiliriz. Bu eser sayesinde hadis alanındaki çalışmalar büyük bir kolaylığa erişmiştir. Bu dev sistematik eser, yaklaşık 40 kişilik oryantalist bir grubun titiz çalışması sonucu meydana getirilmiştir.⁵

Ayrıca İslâm tarihi alanında yapılacak olan bilimsel çalışmalarda mutlaka baş vurulması gereken orijinal kaynakları ortaya çıkarıp, ilk baskılarıyla hizmetimize sunmuşlardır. Bu eserlerden birkaç tanesini burada zikretmek istiyoruz: İbni Hişam'ın "Siret"i, ilk defa 1860'da Wüstenfeld tarafından neşredilmiştir. İbn Sa'd'ın "Tabakât"ı 1904'de Leiden'de E. Sachau tarafından neşredilmiştir. "Tarihu't-Taberi"nin ilk olarak tam neşri de 1879-1900 yılları arası Leiden'de, de Geoje tarafından yapılmıştır. İbnü'l-Esîr'in "el-Kâmil"i de yine ilk defa Tornberg tarafından ve Makdisî'nin "Kitâbü'l-Bed' ve't-Târîh"i Claman tarafından Paris'te neşredilmiştir. İbnü'n-Nedîm'in "el-Fihrist"i 1872'de Leipzig'de Gustave Flugel tarafından, Yâkût el-Hamevî'nin "Mu'cemu'l-Büldân"ı ilk defa 1866-1873 yıllarında Leipzig'de Wüstenfeld tarafından neşredilmiştir.⁶

Yukarıda zikredilen orijinal kaynaklara dair çalışmalara ilave olarak burada zikretmemiz gereken bir diğer önemli çalışmaları da "İslâm Ansiklopedisi"dir. Bu çalışma, İslâm dünyasında ancak şimdilerde yapılan benzeri çalışmalara göre neredeyse bir asır önce yapılmıştır. Günümüze kadar yazılmış Arapça eserler hakkında bilgiler veren Brockelmann'ın "G.A.L." ve aynı alan üzerinde yapılan ve halen Fuat Sezgin editörlüğünde devam eden "G.A.S."ı hazırlattıranlar da yine müsteşriklerdir. Kaybolmakta olan bir çok el yazması Arapça eseri toplayıp kaybolmaktan kurtarmışlar ve yine bir çok esere tahkikler yaparak neşretmişlerdir. Ayrıca, önemli sözlük çalışmaları da yapmışlardır.⁷

Yukarıda zikrettiğimiz çalışmaların, özellikle çağdaş Müslüman âlimlerin bilimsel çalışmalarına çok büyük katkı sağladığını belirtmemiz gerekir. Bir hakkı teslim etme noktasında, onların mezkur çalışmalarının sayesinde, tarihimizde karanlıkta kalmış bir çok olayı öğrenip araştırma imkanına kavuşmuş olduğumuzu da itiraf etmemiz gerekir.⁸

⁴ Bkz. M. Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm*, Çev: Abdülaziz Hatip, İzmir, 1993.

⁵ Bkz. *El-Mu'cemu'l-Mufehres*, Editör: Wensinck, İst, 1988.

⁶ Bkz. Sabri Hizmetli, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Ank, 1991, 120-140.

⁷ Brayen S.Turner, *Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam*, Çev: Ahmet Demirhan, İst, 1991.

⁸ M. Hamdi Zakzuk, 53 vd.

ORYANTALİST ÇALIŞMALAR KARSİ İSLÂM DÜNYASINDA BULUNAN ÖN YARGI

İslâm dünyası, Batı'da yapılan İslâm'la ilgili çalışmaların altında çoğunlukla bir art niyet aramıştır.⁹ Bu çalışmalar, genelde sömürgeci güçlerin emri altında çalışan kişilerin İslâm'ı kötülemek üzere yaptıkları çalışmalar olarak görülmüştür.¹⁰ Bu ön yargı, oryantalistlerin bilimsel bir şekilde İslâm'ı incelemelerinde bile kötü niyet aramaya neden olmuştur.¹¹

Yukarıda da kısaca bahsettiğimiz gibi, söz konusu çalışmalar içinde kötü niyetle yapılmış olanlar mutlaka vardır. Ancak, bu tür eserlerin mevcudiyeti, bilimsel ölçüler çerçevesinde gerçekleştirilmiş çalışmaların olduğunu reddetmemizi gerektirmez. Ayrıca, art niyetle yapılan ve bilimsel gerçekleri yansıtmayan çalışmalar, Batı'da da itibar görmemiş ve bizzat Batılı ilim adamları tarafından eleştirilmiştir.¹² Burada şu önemli noktanın da belirtilmesinde yarar görüyoruz: İslâm âlimleri, Batılı bilim adamlarından, bir Müslüman âlimin İslâmî konulara olan yaklaşımına benzer bir yaklaşım beklemişlerdir ki, buna hakkımızın olmadığını düşünüyoruz. Önemli olan, onların yaptıkları çalışmaların bilimsel değerinin olup olmadığına bakmak ve objektif bir değerlendirmede bulunmaktır.

Oryantalistleri tümüyle kötü niyetli ve tek amaçları İslâm'ı tahrip etmek isteyen kişiler olarak görmek kanaatimizce doğru değildir.¹³ Yukarıda yaptığımız kategori çerçevesinde kötü niyetli olanlarla bilimsel çalışmalar yapanları birbirinden ayırt edip bu insanları çalışmalarına göre değerlendirmek gerekir. Aksi taktirde, İslâmî bilimlere bir çok değerli katkıda bulunmuş olan bu insanlara haksızlık edilmiş olacaktır. Örneğin, son yüzyılda yaşayan Philip Hitti,¹⁴ Henry Laoust,¹⁵ Adam Mez,¹⁶ Marshall Hodgson,¹⁷ T. Carlyle¹⁸ gibi müsteşriklerin eserleri dikkatli bir şekilde okunduğu zaman, bu eserlerin sadece ilmî gerçekleri tespit etmek amacıyla ön yargısız bir şekilde yazıldığı görülecektir. Hatta bu eserlerin, sanki Müslüman bir yazarın kaleminden çıkmış gibi olduklarını bile söylememiz mümkündür.

Bu kısa giriş ve açıklamalardan sonra, İslâm âlimlerinin sözünü ettiğimiz ön yargılı değerlendirmelerine örnek olarak ele alacağımız M. Asım Köksal'ın *İslâm Tarihi* adlı eserindeki görüşlerine ve değerlendirilmesine geçebiliriz.

M. ASIM KÖKSAL'IN CAETANİ'Yİ ELEŞTİRİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslâm dünyasında, Oryantalizm çalışmalarına karşı İslâm'ı müdafaa türü yapılan çalışmalar çok eskilere kadar dayanır. Ülkemizde de bu konuda değişik çalışmalar yapılmıştır.¹⁹ Bu çalışmaların başında -kendisini rahmetle andığımız- değerli araştırmacı

⁹ Bkz. Mustafa Sibai, *Müsteşrikler ve Hedefleri*, Çev: Kemal Çobanköylü, İst, 1971.

¹⁰ Muhammed,el-Behiy, *İslamî Düşüncede Oryantalist Etki*, Çev: İbrahim Sarımsı, İst, 1996, 29.

¹¹ Edward Said, *Oryantalizm*, Çev: Selahattin Ayaz, İst, 1989.

¹² T. Carlyle, 94; Philip Hitti, *İslam Tarihi*, Çev: Salih Tuğ, İst, 1989, I, 252; İsmet Kayaoğlu, *İslam Kurumlar Tarihi*, Ank, 1985, 97.

¹³ Meryem Cemile, *İslam ve Oryantalizm*, Çev: Faruk Yılmaz, Ahmet Deniz, İst, 1989.

¹⁴ Bkz, Philip Hitti, *Arap Tarihinin Mimarları*, Çev: Ali Zengin, İst 1995, 11-13 vd.

¹⁵ Bkz. Henri Loast, *İslam'da Ayrılkçı Görüşler*, Çev: E. Ruhi Fiğlalı, Sabri Hizmetli, İst, 1999.

¹⁶ Bkz. Adam Mez, X., *Yüzyılda İslam Medeniyeti*, Çev: Salih Şaban, İst, 2000.

¹⁷ Bkz. Marshall Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, Çev: Heyet, İst 1993.

¹⁸ Bkz. T. Carlyle, *Kahramanlar*, Çev: Behzat Tunç, İstanbul 1976, 94.

¹⁹ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya, 1989, 256.

macı M. Asım Köksal'ın İtalyan İslâm tarihçisi Caetani'ye verdiği cevaplar gelir.²⁰ Asım Köksal eserinde, Caetani'ye yerinde/uygun cevaplar verdiği gibi, zaman zaman da geleneğimizde yaygın olan anti-oryantalist ön yargının tesirinde kalarak şartlı bir tavır takınmış ve bunu kanaatlerine yansıtmıştır.

Biz bu makalede, onun Caetani'ye verdiği bazı cevapları eleştirel bir yöntemle tahlil etmek istiyoruz. Bu tahlillere geçmeden önce, Caetani'nin yazımının başında aktardığımız sınıflandırmaya göre II. dönem oryantalistlerinden; ön yargılı, fakat eserlerinde bir kısım tarihî gerçekleri de ifade eden bir tarihçi olduğu kanaatindeyiz.²¹ Aşağıda, Köksal'ın Caetani'ye vermiş olduğu cevaplardan bazı iktibaslar yaparak, bunların hem bilimsel değerleri, hem de üslûp bakımından sözünü ettiğimiz ön yargılarla ilişkisini göstermek istiyoruz. Bu açıdan eseri incelenirse daha faydalı sonuçlara ulaşılabileceği muhakkaktır. Şimdi M. Asım Köksal'ın değerlendirmelerine geçebiliriz;

1- Üslûp Problemi

Asım Köksal, Caetani'ye cevap verirken zaman zaman ilmî üslubu bırakıp, ilmî olmayan hatta hakarete varan ifadeler kullanmıştır. Aktaracağımız alıntılarda görüleceği üzere, müellif, Caetani'ye bilimsel cevaplar vermekten daha ziyade, polemik türü bir üslûp benimseyerek konuyu şahsiyet problemine dönüştürmüş ve yazarın fikirleri yerine şahsiyetini konu ederek zaman zaman İslâm'ı savunma gayreti ile maalesef aşağıdaki ifadeleri kullanabilmiştir:

- "...İddiasını *yüzüne çarpmaya yeter...*" (XV, 374).

- "...El âleme *rezil rüsvay* etmiştir." (XV, 448).

- "...*Ağzını açmaması* gerekmez mi idi?" (VIII, 41).

- "Caetani'nin *ipliğini pazara dökceğiz*" (XV, 148).

- "...kitabını *safsatalarla doldurduğu...*" (XI, 101).

- "...*Ona yaraşan inat ve inkârcı bir tutum....*" (XI, 120).

- "...*Ahlâkî zaaf ve taassup...*" (XI, 254).

- "...*Caetani'nin şerefsiz vazifesi* gerçekleri tahrip ve İslâmiyet'i kötülemektir." (XI,

32)

- "...Caetani olanı olmamış gibi göstermekten *utanmamaktadır.*" (XV, 375; XV,

100).

- "...Müslümanları her şeyi ezberlemekle ayıplayan *hafızasızlar...*" (XV, 553).

- "...*Ahlâksızlıklarını* ortaya koymuştur." (XV, 563).

- "...Bunların hiçbirini *yapabilecek karakterde değildir.*" (VIII, 337).

- "...*Azılı bir İslâm düşmanı...*" (IX, 44).

- "Onda ne ilmî mesuliyet ne ahlâk kaygusu..." (XI, 579).

- "...Ebu Cehil dostu..." (XII, 114).

- "...Onun bu çabası *ne kadar boş ve çocukça...*" (XIII, 52).

- "...*Garazkâr, samimiyetsiz...*" (XIV, 103, 291; XVII, 29, 322; XV, 563).

- "...Edebiyata *bîgâne bir aceminin...*" (XVII, 151).

Yukarıdaki ifadelerin bilimsel bir eserde yer alabilecek hitap şekli olmadığı gayet açıktır. Bu tür ifadeler, yapılan haklı eleştirileri de zedeler ve onların bilimsel değerlerini düşürür. Bir bilim adamının, her hâlükârda tepkisellikten ve gayr-i ilmî bir

²⁰ Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi*, İst, 1987.

²¹ Bkz. Caetani, *İslam Tarihi*, (Osmanlıca metin), Çev: Hüseyin Cahit, İst, 1924.

ifade tarzından uzak durması gerekir. İktibas ettiğimiz, hiçbir şekilde tasvip edemeyeceğimiz ifadelerin, M. Asım Köksal'ın değerli çalışmasına da gölge düşürdüğü kanaatindeyiz. Köksal gibi bir tarihçiden beklenen bu tür hakaretimiz yaklaşımlar değil, Caetani'in yanlışlarını ve saptırmalarını, bilimsel bir yöntemle ortaya koymaktır.

2- TEZATLARA VE METOT HATALARINA BAZI ÖRNEKLER

Bilimsel objektiflik, doğruyu kim söyleser söylesin kabul etmeyi gerektirir. Gerçeklerin kabul edilmesi için, bu gerçekleri ifade eden kişinin niyetlerine bakılmaz. Zaten araştırmalar niyetlere göre de yapılmaz. Aksi takdirde, bilimsel gerçeklikler yerine ideolojik tarafgirlikler ön plana çıkar. Bu da bizi, muhaliflerimizde gördüğümüz kimi doğruları reddetmeye götürür ki, bu durum asla tasvip edilemeyecek bir durumdur. Maalesef M. Asım Köksal, Caetani'yi eleştirirken sözü edilen olumsuz duruma düşmüş ve onun bazı doğrularını göz ardı etmeye veya savunmacı bir refleksle yanlış bilgiler aktarmaya yönelmiştir. Şimdi bu durumu gösteren bazı örnekler aktarmak istiyoruz.

a- Asım Köksal, Caetani'nin Halid b. Velid için kullandığı "*kan dökücü*" şeklindeki sözünü sahabeyi savunma gayreti ile eleştirmektedir (XVII, 186). Fakat bizzat kendisi de eserinin başka bir yerinde, Halid'in Benî Cezime'ye gönderilmesini anlatırken, Halid'in haksız yere kan dökmesinden dolayı Hz. Peygamber'in Halid'den Allah'a sığındığını, Hz. Ömer, Hz. Abdurrahman b. Avf gibi büyük sahabenin, bu savaşta aşırılığından dolayı Halid'i Cahiliye dönemindeki babasının öcünü almakla ve yalancılıkla suçladıklarını aktarmaktadır.²² Görüleceği gibi, aynı olayı bir oryantalist eserinde aktardığı zaman Asım Köksal onu suçlamakta, fakat kendisi aktardığında ise hiçbir problem olmamaktadır. Bunun adil, kabul edilebilir bir eleştiri yöntemi olmadığı aşikârdır.

b- Asım Köksal, Caetani'nin; Hz. Peygamber'in bazı zamanlar abdestsiz kıldığı namaz hatıralarının bulunduğunu belirtmesine karşı cevap verirken kullandığı üslup ve ifadesinde yer alan bilgi son derece problemlidir. Köksal'a göre Hz. Peygamber, *abdestsiz söz bile söylememiştir*. Halbuki en sahih rivayetlerde yer alan haberlerden öğrenmekteyiz ki, Hz. Peygamber değil abdestsizlik, *cünüp halde iken bile; hem söz söylemiş hem de söz söylenmesine* müsaade etmiştir.²³ Dolayısıyla Hz. Peygamber savunulurken bu arada en temel İslâmî gerçeklerin göz ardı edilerek konunun takdim edilmesi ilmî bir üslup olarak kabul edilemez (VII,390).

c- Caetani'nin eserinin bir yerinde İbn Abbas'dan gelen bir rivayeti eleştirmesi üzerine Asım Köksal, İbn Abbas'ın ne kadar doğru bir kimse olduğunu ve sözlerinin yüzyıllar sonra bile gerçekleştiğini ortaya koymak adına, Caetani'ye karşı bazı rivayetleri delil saymıştır (IX, 49). İşte bu delillerden biri de Taberi'de geçen ve muhtemelen Abbasi dönemi siyasî olayları nedeniyle uydurulmuş bir haberdır. Fakat Köksal bu rivayeti, maalesef Caetani'ye karşı delil olarak getirmiştir.

Taberi'nin İbn Abbas'tan aktardığı bu habere göre; Şûrâ suresinin ilk ayeti İbn Abbas'a sorulduğunda; o bu ayetin Ehl-i Beyt'ten Abdullah ismindeki bir adamın, Şark ırmaklarından bir ırmağın ikiye ayırdığı bir şehir (Bağdat) deki mülk ve saltanatı sona erdireceğini bildirdiğini, söylemiştir.²⁴ Köksal bu rivayetten hareketle, 1950'li

²² Geniş bilgi için Bkz. Köksal, XV, 387.

²³ Bkz. Buhari, Ğusl, 12, 24, 26. İst. 1994.

²⁴ Taberi, *Câmiu'l-Beyan*, Beyrut, 1995, XIII, 10.

yıllarda Bağdat'ta General Kasım'a karşı yapılan ihtilalin, on dört asır önceden İbn Abbas tarafından haber verilmiş olduğunu söylemektedir. Köksal'ın anlayışına göre bu haber sayesinde, İbn Abbas'ın ne kadar doğru söylediği ortaya çıkmaktadır.(!)

Halbuki bu rivayet kanaatimizce, Abbasi döneminde zulme uğrayan²⁵Ehl-i Beyt taraftarlarınca, Bağdat'ı merkez edinen Abbasilere karşı uydurulmuş bir sözdür. Çünkü, rivayette Şark'taki bir ırmağın ikiye ayırdığı şehir olarak işaret edilen yer Bağdat'tır. Asım Köksal, savunmacı bir anlayışla getirmiş olduğu bu cevabıyla, delil aldığı rivayetleri tahkik etmeden kullandığı için adeta hadis literatüründe; "Hâtıbu'l-leyl"²⁶ benzetmesiyle ifade edilen bir duruma düşmüştür.

M. Asım Köksal'ın İbn Abbas'ı Caetani'ye karşı savunması doğru ve haklı olabilir. Fakat bir doğruyu, yanlış bir delille savunmak, sonuç olarak savunduğu doğruyu da şüpheli hale düşürecektir.

d- Asım Köksal, İbn İshak'ı güvenli bulduğunu belirten Caetani'nin yanlışlıklarını belirlemek için delillerini İbn İshak'tan aktarmış ve böylece onun çelişkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Halbuki bir ilim adamının bir kitaba güven duyduğunu belirtmesi, o kitaptaki her şeyin yüzde yüz doğru olduğunu kabullendiği anlamına gelmez. Bu nedenle, güvenilir kaynaklardan biri olan İbn İshak'ta da yanlışlıklar olabilir. Bu kaynağın bazı bölümlerini delil olarak kullanmış olması, Caetani'nin eleştirilmesi için bir neden sayılamaz. Dolayısıyla Asım Köksal'ın, Caetani'nin yöntemine ilişkin yapmış olduğu eleştirisi ilmî değildir (XI, 13; VII, 387). Çünkü, bugün yapılan bilimsel çalışmalarda da bir eser bazı bölümleriyle bir konuda delil sayılırken, bazı bölümleri itibarıyla de eleştiriye konu olabilmektedir.

3- BATI KARŞITLIĞININ ELEŞTİRİLERE YANSIMASI

Caetani'nin İslâm tarihinde yer alan şiddet olaylarını eleştirmesini, Asım Köksal tepkisel bir tavırla değerlendirmiş ve Caetani'nin iddialarını bilimsel tespitlerle çürütmek yerine, müellifin mensup olduğu İtalyanların gerek Libya'da gerekse başka yerlerde yapmış oldukları zulümleri zikrederek karşı eleştiriye geçmiştir. Köksal'ın bu tarz eleştirisi, eserinde yer alan bir başka handikaptır. İfade etmeye çalıştığımız husus için birkaç örnek vermek istiyoruz:

"...Müslümanlara hürriyet dersi vereceğine Romalılara baksın." (XV, 521).

"...bu soysuzluğu Araplarda değil, Batı Dünyası'nda arasa iyi eder." (XVII,167).

"...bu barbarlığı ve zalimane katliamları İslâm tarihinde değil, İtalyan sömürgecilik tarihinde bulabilir." (XII, 374).

"....bu soysuzluk Batılılardadır." (XVII, 167).

Bizce, gerek Romalıların tarihteki barbarlıkları, gerekse Caetani'nin mensubu olduğu İtalyanların Libya'da yaptıkları zulümler, bizim tarihimizde yapılan yanlışlıkları savunmamızı gerektirmez. Böyle bir akıl yürütme kabul edilemez. Çünkü, böyle bir akıl yürütmeyi kabul ettiğimiz taktirde İslâm tarihi içerisinde yer alan saltanat dönemlerindeki kimi yanlışları da anlamamız mümkün olmayacaktır. Bu durumda yapılması gereken, Caetani'nin milletinin yaptıkları zulümleri sayarak bizim ne kadar iyi bir millete ve tarihe sahip olduğumuzu anlatmak değil, yanlışları ilmî bir üslup ile cevaplan-

²⁵ Bkz. Azimli, Mehmet, *Abbasi Dönemi Şiir İsyanları* (Basılmamış Yük. Lis. Tezi)

²⁶ Bu tabir hadis literatüründe, her önüne gelen rivayeti hiçbir değerlendirmeye tâbi tutmadan alan kişi anlamındaki, gece karanlığında odun toplarken başka zararlı şeyleri de toplayan adama yapılan benzetmedir.

dırmaktır. Caetani'nin eserinde yer alan iddialar tamamen iftira olsalar bile, onlara bu metotla yapılan bir eleştiri ve cevap verme şekli ilmî bir yöntem değildir, diye düşünürüz.

4- SÜBJEKTİFLİK PROBLEMİ

Asım Köksal'ın kendi değerlerini, eleştirdiği müsteşrikin görüşlerinde bulmak istemesi de ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi Asım Köksal eserinde Caetani'yi eleştirirken, şöyle bir yanılığa düşebilmiştir: Eleştirilen müellif bir Hıristiyan'dır. Dolayısıyla tarihteki olaylara bir Müslüman gibi bakmayacaktır. Bu doğaldır da. Fakat Köksal, Caetani'nin de kendisi gibi düşünmesi gerektiğinden hareketle eleştiride bulunmuş ve bunun sonucunda yanlış yaklaşımlarda bulunmuştur. Örneğin, Hudeybiye Anlaşması sırasında vaki olan Peygamberimiz'in devesinin çökmesi ve ilerlememesi üzerine Hz.Peygamber'in; "Deveyi Allah çöktürdü" şeklindeki ifadesini, Caetani'nin "devenin ayağı sürçtü" şeklinde yorumlamasını onun mucize inkârcısı olduğu şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca Caetani'nin İncil'de yer alan mucizelere inanıp da Hz. Peygamber'in mucizelerine inanmamasını bir çelişki olarak değerlendirmektedir. Halbuki Kuran'da zikredilen Fil Olayı'nda anlatılan da yukarıdaki devenin çökmesine benzer bir olaydır ve mucizedir. Köksal konuyu bu mantıkla ispatlamaya çalışmaktadır. Aynı mantıksal işleyişi Hudeybiye Anlaşması sırasında vuku bulan kurumuş kuyunun suyunun Hz. Peygamber tarafından çoğaltılması olayında da ortaya koymaktadır. (XIII, 237-239)

Halbuki Caetani Müslüman bir bilim adamı değildir ve ondan Müslüman olmadığı halde bir Müslüman gibi inanmasını beklemek doğru da olmaz. İncil'deki mucizelere inanıp bu mucizeye inanmadığı için Caetani'yi yargılamak kanaatimizce yanlıştır. Eğer bu mucizeyi Caetani kabul etse idi, zaten Caetani ile yapılan bu tartışmalara gerek kalmayacaktı.

Kaldı ki Müslüman olan bir bilim adamı da bu rivayeti, rivayetlerin zayıf olduğu veya abartıldığı şeklinde bir yorumla kabullenmeyebilir ve böyle bir kabul onu din dışına itmez. Sonuç olarak bir Müslüman bilim adamının bile yapabileceği yorumdan dolayı Müslüman olmayan birisini suçlamanın uygun olmadığı kanaatindeyiz.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, İslâm âlimlerinin oryantalistlere bakışlarındaki bazı problemleri tespit etmeyi amaçladık. Oryantalist çabaların tümünün olumsuz olarak görülemeyeceğini, bunların bir kısmı kötü niyetlerle yazılsa da bir kısmının bizim bilim tarihimiz açısından faydalı eserler olduğunu, bu çalışmalardan bazılarını da zikrederek anlatmaya çalıştık. İslâm dünyasında bu eserlere karşı olan ön yargının yanlışlığını ve gereksizliğini açıkladık.

İslâm Dünyasında bulunan oryantalist çalışmalara karşı ön yargının bir örneği olması açısından, İslâm tarihçisi M. Asım Köksal'ın İtalyan İslâm tarihçisi Caetani'ye verdiği cevapları değerlendirmeye tabi tutarak, buradaki ön yargıları ortaya koyduk. Değişik yönlerden incelediğimiz Asım Köksal'ın çalışmasında bazı yanlışlara, ön yargılara ve İslâmî gayret adına yapılan bir takım yanlış savunmalara da dikkat çektik.

Sonuç olarak anlaşılmaktadır ki; İslâm dünyası Batı'daki oryantalizm kaynaklı çalışmalara karşı ön yargılarını bırakıp bu çalışmaları bilimsel bir süzgeçle inceleyip faydalanmalıdır. Eğer Batı'da yapılan çalışmalara karşı bakış açımızı düzeltebilirsek, onları şartlı bir şekilde değerlendirmesek, ilmî çalışmalarımızın daha bilimsel olacağını ve Batı'daki çalışmalardan daha iyi bir şekilde yararlanabileceğimizi düşünürüz.